

Leonardo da Vinci al servei de Cèsar Borja

Autor: Àlex Milian/ El temps
Data de publicació: 09-05-2019

"El 2 de maig farà 500 anys de la mort de Leonardo da Vinci. El mestre de la 'Gioconda' va treballar tres anys com a enginyer militar de Cèsar Borja, durant els quals va fer el primer mapa zenital de la història —un gran avenç per a la cartografia— i un projecte de canals navegables per la ciutat que havia de ser la capital del ducat borgia, Cesena." Article de l'Àlex Milian al setmanari 'El Temps' del 22 d'abril d'aquest any. En Leonardo duia, segons ens fa saber l'article, una túnica rosa o "vestit català rosat".

500 anys de la mort de Leonardo

EL mapa d'Imola, fet per Leonardo per encàrrec de Cèsar Borja, va ser el primer plànol zenital modern.

Al bagul de Leonardo Da Vinci, cap al 1503, hi guardava, segons escrigué el mateix pintor en un inventari, "una capa a la francesa, que havia estat de Cèsar Borja, propietat de Salai". Salai era l'ajudant —i amant— del pintor, inventor, arquitecte i gran exemple de l'home del Renaixement. Cèsar Borja, fill del papa Alexandre VI i l'encarnació del mal a la terra segons certa historiografia, havia estat el seu protector durant més de dos anys, entre el 1501 i el 1503 aproximadament.

El bagul també amagava, segons explica el seu biògraf Walter Isaacson, "Un forro de vellut que es pot utilitzar com a vestit. Un barnús. Un vestit de color rosa vell. Un vestit català rosat. Una capa de color morat de coll ample i una caputxa de vellut. Una capa de setí carmesí. Un parell de mitges morades. Un parell de mitges de color rosa vell. Un barret rosa".

Leonardo va estudiar els sistemes de defensa de les fortificacions de la zona controlada per Cèsar Borja.

Sembla un vestuari per lluir en la intimitat però no ho era, segons el mateix Isaacson: “Tenim notícia, per relats dels seus contemporanis, que Leonardo anava vestit així per la ciutat. Resulta una imatge captivadora: passeja amb un barnús amb caputxa o vestit de morat i rosa, amb setí i vellut en abundància”. I aclareix el biògraf que el Leonardo vestit de rosa era en el moment i el lloc adequat: “Semblava fet a la mida d'una Florència que s'havia rebel·lat contra la foguera de les vanitats de Savonarola i tornava a trobar-se disposada a acollir al seu si els extravagants, excèntrics i anticonvencionals creadors”.

Pel que fa al “vestit català rosat”, els historiadors no aclareixen quina mena d'indumentària devia ser. ¿Procedia de Catalunya o de Nàpols, que llavors estava sota la Corona catalanoaragonesa?

Un dels principals experts en la família Borja i les seves aportacions a l'art, el catedràtic de la Universitat Autònoma de Barcelona Marià Carbonell, explica que, en un altre inventari posterior, el de la muller de Cèsar, Charlotte d'Albret, sí que “apareixen alguns objectes que es diuen ‘a la catalana’: són peces de vaixelles i d'argenteria o d'orfebreria que es descriuen ‘a la façó catalane’ i que, sens dubte, eren objectes que probablement procedien de Catalunya i que li havien arribat per Cèsar Borja —que, en casar-se a França, hi va portar tot el seu tresor”. Però no hi ha cap “vestit català” com el que Leonardo descriu.

La capa de Cèsar Borja sí que té una explicació. L'inventari és de 1503 o 1504. Leonardo va estar a les ordres de Cèsar fins al febrer de 1503. Clarament, la capa de Borja era un regal al seu amant: “Pel que sembla —dedueix Isaacson—, Leonardo cobria el seu jove acompanyant amb una capa que li havia regalat el senyor de la guerra cèlebre per la seva crueltat, el qual, durant un breu temps, va ser per a ell una espècie de pare. Si Freud ho hagués sabut!”.

Enginyer militar a sou o agent de Florència

Leonardo i Cèsar Borja s'havien conegut a Milà, quan l'artista tenia com a mecenes Ludovico Sforza, que l'utilitzava també com a inventor en temps de guerra. Potser per això, quan posteriorment necessità un enginyer militar, Borja va pensar en Leonardo. “Avui dia —explica Marià Carbonell— coneixem Leonardo com a pintor, i també en aquella època s'havia fet molt famós per les seves obres, però no es podia guanyar la vida pintant perquè de vegades es passava vint anys per acabar una pintura. Era una cosa desesperant”.

Com que Leonardo era fill il·legítim i no tenia cap suport familiar, es guanyava la vida com a enginyer militar. “De fet —confirma Carbonell—, quan va demanar feina per carta al duc de Milà, Ludovico Sforza, perquè volia marxar de Florència, li fa una llista de totes les coses que li pot fer. És una llista amb més de vint punts i tots són d'enginyeria militar, excepte al final que diu ‘sí, a més a més, m'encarreguen una obra de pintura o escultura, també la puc fer tan bé com qualsevol altre’. Ho diu com si fos una cosa complementària. Ell es guanyava la vida com a assessor i enginyer militar”, conclou aquest expert mallorquí.

Isaacson, en la seva biografia, especula que [Leonardo] potser va anar a treballar per a Cèsar per interessos de Florència, per tenir un agent florentí al costat del bel·licós descendent de valencians. “Resulta probable que Leonardo acudís a treballar a les ordres de Cèsar Borja a instàncies de Maquiavel i els dirigents de Florència com a gest de bona voluntat, de la mateixa manera que l'havien enviat vint anys abans a Milà com a acte diplomàtic cap a Ludovico Sforza; o pot ser que l'enviessin perquè Florència tingués un agent a les forces de Borja. Tal vegada per totes dues coses. Malgrat això, com se vulgui que sigui, Leonardo no era un simple peó o agent i no hauria anat amb Cèsar Borja si no ho hagués volgut”.

Carbonell accepta que la teoria d'Isaacson és “una especulació però no és impossible”, per tres raons. La primera és que, “en aquell moment Maquiavel, que és florentí, està escrivint la biografia política de Cèsar Borja”. La segona, que “el màxim representant de la República florentina en aquell moment, el Gonfaloniere, és Pier Soderini, amic personal de Leonardo”. I la tercera, que “Leonardo, quan deixa de treballar per a Cèsar, se'n va a treballar per la República de Florència”.

Tot i que Cèsar Borja era a Urbino, Leonardo es va dirigir primer al sud-oest de Florència, a Piombino, una ciutat costanera ocupada per l'exèrcit de Cèsar Borja. “Pel que sembla —explica Isaacson— havia rebut ordres d'aquest perquè fes un viatge de reconeixement de les fortaleeses que Borja controlava”.

Detall del suposat retrat de Cèsar Borja exposat al Palau Venezia de Roma. Tot i no ser contemporani sinó posterior a Borja, aquest retrat copia un original que sí que era contemporani. Per tant, és, possiblement, un dels que probablement més s'ajusten a la realitat.

Leonardo havia de comprovar la seguretat de les fortificacions del territori que Borja protegia, segons indica el seu recorregut i els seus apunts. Això no impedia al gran pintor prendre apunts, esbossos i notes sobre mil coses més. En aquest viatge "Leonardo va analitzar la manera de drenar els aiguamolls i —saltant amb agilitat de l'enginyeria pràctica a la mera curiositat científica— va realitzar un estudi del moviment de les onades i de les mareas".

Segons Isaacson, també va aprofitar per agafar idees per al paisatge de fons de la seva obra més misteriosa i eterna: "Des de Piombino, va travessar els Apenins en direcció cap a l'altre costat de la península italiana, viatge en el qual va recopilar dades topogràfiques per a plànols i va observar paisatges i ponts que més endavant reproduiria en la seva Mona Lisa. Finalment, l'estiu de 1502 va arribar a Urbino i va unir-se a Borja, gairebé tres anys després de conèixer-lo a Milà".

Salconduit per a Leonardo signat per Cèsar Borja en el qual l'anomena el seu "arquitecte i enginyer de confiança".

Les dues col·laboracions més importants de Leonardo per a Cèsar Borja surten també en aquesta etapa. Es tracta d'un mapa d'Imola, una ciutat pròxima a Bolonya que Borja acabava de conquerir i, de fet, el primer plànol zenital modern. "El mapa a vista d'ocell —reconeix Carbonell— és molt important, perquè és el resultat del nou sistema de representació espacial renaixentista, de la descoberta de la perspectiva artificial i, a més, zenital. A vista d'ocell n'hi havia d'altres, però amb la perspectiva més obliqua. En canvi, aquest a vista zenital és, efectivament, una novetat".

L'altra important col·laboració entre Cèsar i Leonardo és "el titànic projecte de construcció d'un canal navegable entre Cesena i Cesenatico", en paraules de Marià Carbonell a l'article que escrigué per a la Revista Borja, "Cèsar Borja i l'art: tres episodis."

Carbonell declara a EL TEMPS que la idea de Cèsar devia ser la de fer de Cesena (Emília-Romanya) la capital del seu ducat. I com escrivia a l'esmentada revista, "Cèsar establia un projecte d'abast principesc, que pressuposava un pla d'expansió urbanística, un palau ducal —el model i la traça del qual foren enviats a Roma per a la seva aprovació, senyal que el programa no era una utopia—, un estudi general o universitat, el nou port a Cesenatico i un apropiat canal navegable fins a Cesena".

La feina de Leonardo en aquest projecte ens ha arribat en forma de dibuixos, "que són més aviat esbossos —matisa Carbonell—, però que són transcendents, perquè es tractava de fer un port important a la desembocadura d'un riu d'uns 15 quilòmetres. Es tractava de donar sortida al mar a la ciutat de Cesena, una sortida a l'Adriàtic mitjançant un port modern".

Esbossos de Leonardo sobre la ciutat de Cesena i el canal navegable que va projectar fins a Porto Casenatico.

Tots els projectes se'n van anar en orris quan Alexandre VI va morir el mes d'agost d'aquell 1503. Potser Leonardo havia acabat diversos projectes per a Cèsar que s'haguessin pogut construir si el pare, papa i valedor de Cèsar, no hagués mort. "És una llàstima —se'n plany Carbonell— que no durés més la relació, perquè Cèsar tenia molta més sensibilitat artística de la que s'havia dit fins fa poc". Carbonell fa referència a l'olfacte artístic que Cèsar Borja va demostrar en reconèixer la bellesa d'una escultura de Miquel Àngel quan aquest artista estava començant: "Una persona que és prou sensible per comprar un Cupido dorment de Miquel Àngel quan no se sabia qui era Miquel Àngel i el venien com una peça antiga, indica alguna cosa".

Com també indica alguna cosa el fet que Leonardo regalés al seu amant més fidel una capa de Cèsar Borja.

Àlex Milian
Publicat el 22 d'abril de 2019
'El Temps'
Núm. 1819

<https://www.eltemps.cat/article/6963/leonardo-da-vinci-al-servei-de-cesar-borja>

